

Bijlage HAVO
2026

tijdvak 1

maatschappijwetenschappen

Bronnenboekje

Opgave 1 Gratis kranten

tekst 1

Gratis kranten hebben een groot effect

Het uitdelen van gratis krantenabonnementen aan mensen die het niet kunnen betalen, zoals *De Gelderlander* verleden jaar deed, 5 blijkt een groot effect te hebben. (...) Dat blijkt uit een onderzoek dat communicatiewetenschapper Lott Fransen deed in samenwerking met de Radboud Universiteit (...). *De* 10 *Gelderlander* bestond vorig jaar 175 jaar en deelde begin 2023 gratis abonnementen uit aan Nijmegenaren die dit zelf niet kunnen betalen. (...) De proef moest inzicht geven in het 15 effect van het uitdelen van gratis (...) abonnementen. “De meest opvallende uitkomst is dat mensen dankzij het abonnement meer invloed zeggen te hebben op hun omgeving 20 en dat ze meer mee kunnen praten, meer mee kunnen doen aan discussies”, stelt Fransen. “Ook bijzonder is dat mensen meer zelfvertrouwen hebben bij het maken 25 van keuzes.”

Nepnieuws

Of die keuzes ook anders zijn, kan Fransen niet zeggen. “Maar als je toegang hebt tot een medium dat 30 wordt gemaakt door vakjournalisten die onpartijdig zijn, kan dat bijvoorbeeld helpen tegen de negatieve gevolgen van nepnieuws of nieuws dat perfect in je eigen 35 bubbel past.”

Omdat tijdens de proef het kabinet viel en er nieuwe verkiezingen waren, werd besloten om ook aanvullend onderzoek te doen naar 40 de invloed van een abonnement op het al dan niet naar de stembus gaan. Fransen: “Wat opviel, is dat mensen zonder een abonnement vaak heel stellig waren dat ze niet 45 gingen stemmen, want ‘ik weet er toch niks van’.” Bij mensen die wél een abonnement hadden, was de animo¹⁾ om te stemmen beduidend groter. 50 Vrijwel alle abonnees gaven aan dat ze het abonnement als een positieve en waardevolle verrijking van hun leven ervaren. “Ik kan meepraten, zelfs met de hoogopgeleiden”, 55 reageerde een van de deelnemers aan het onderzoek. En: “Ik doe weer mee in de maatschappij”. “Dat is bijna ontroerend om te lezen”, vindt Fransen. “Een abonnement geeft 60 mensen het gevoel dat ze erbij horen.” (...) Eerder onderzoek toont aan dat toegang tot (lokaal) nieuws tot een 65 groter vertrouwen leidt in media en politiek en polarisatie tegen kan gaan. Fransen pleit er daarom voor om op veel grotere schaal gratis abonnementen te gaan verstrekken. 70 (...)

bron: voxweb.nl, 2024

noot 1 animo = zin, behoefte

Opgave 2 Aanpak van straatbendes in El Salvador

tekst 2

(...) El Salvador veiliger tegen een hoge prijs

(...) Nadat Bukele in 2019 president werd, onderhandelde hij in het geheim met de grootste bendes. Die beloofden het geweld te doen
5 stoppen. In ruil daarvoor moest de regering meer geld uitgeven aan sociale projecten in arme buurten om de werkgelegenheid te verbeteren. Ook moest het gevangenisregime
10 worden verbeterd. Dat ging drie jaar goed, tot maart 2022. Toen vonden in een weekend 87 moorden plaats, het hoogste aantal in jaren. Bendeleden waren boos omdat ze vonden dat de
15 president zich niet aan de afspraken hield. Vanaf toen ging Bukele uit een ander vaatje tappen¹⁾.

Noodtoestand

Hij verklaarde de oorlog aan de
20 bendes en kondigde de noodtoestand af. Die wordt tot op de dag van vandaag elke maand verlengd. Door de noodtoestand worden de vrijheden van inwoners aanzienlijk
25 ingeperkt. Mensenrechtenorganisaties luiden de noodklok. Volgens Human Rights Watch en Amnesty International zijn duizenden mensen onschuldig
30 opgepakt, krijgen mensen niet altijd een eerlijk proces en worden

gevangenen soms mishandeld en gemarteld. (...)

Megagevangenen

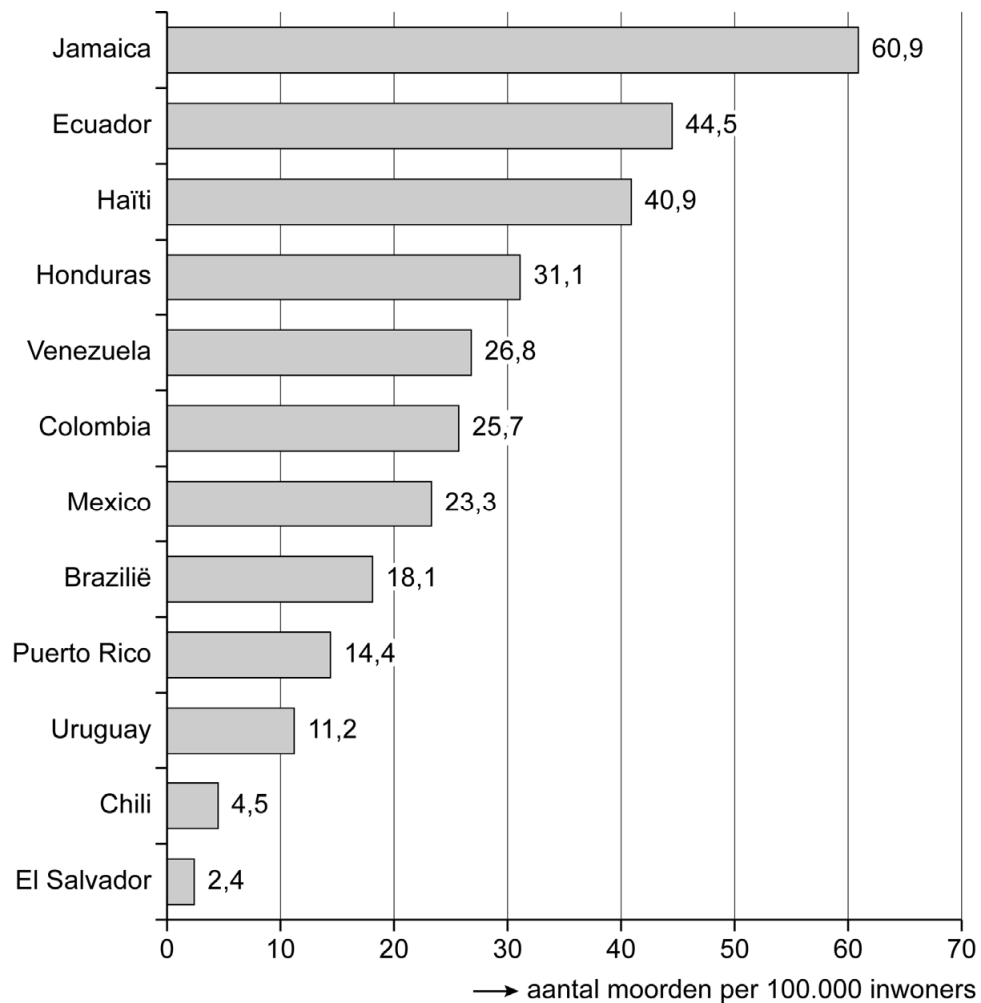
35 Sinds de noodtoestand hebben de politie en het leger zo'n 75.000 mensen opgepakt. (...) Niet voor niets heeft het land de meeste gevangenen per inwoner.
40 Gevangenen puilen uit en gevangenen hebben minder ruimte dan een varken in een megastal. De aanpak heeft als doel om af te schrikken. "Arrestanten kunnen twee
45 jaar worden vastgezet terwijl er onderzoek naar hen gedaan wordt", zegt Julienne Weegels, Centraal-Amerika-specialiste aan de Universiteit van Amsterdam. (...)
50 (...) Inmiddels is El Salvador een voorbeeld voor de rest van de regio. Presidenten van landen als Ecuador, Honduras en Colombia kijken met veel belangstelling naar de
55 'methode-Bukele'. "Bukele ontleent zijn legitimiteit aan de veiligheid op straat. Dat heeft zijn populariteit enorm vergroot", zegt Chris van der Borgh, universitair
60 hoofddocent conflictstudies aan de Universiteit Utrecht. (...)

bron: rtl.nl, 2024

noot 1 uit een ander vaatje tappen = zich anders gaan gedragen, iets op een andere manier aanpakken

figuur 1

Aantal moorden per 100.000 inwoners in verschillende landen van het Caribisch gebied en Midden- en Zuid-Amerika, in 2023

bron: Stichting Cito, op basis van statista.com

Opgave 3 Tussenjaar voor Ierse scholieren

tekst 3

Het tussenjaar voor scholieren biedt Ierse tieners een blik op het werkende leven

(...) Het Ierse tussenjaar voor scholieren is in 1974 bedacht (...) door Richard Burke, in die tijd minister van Onderwijs. Burke vond
5 het onderwijssysteem te veel gericht op toetsen en het halen van goede cijfers en wilde leerlingen de kans geven om een stap terug te doen en hun interesses te verkennen. Dat
10 eerste jaar deden drie middelbare scholen mee aan een proef, in 1994 werd het tussenjaar onderdeel van het curriculum en nu bieden bijna alle scholen in Ierland zo'n jaar aan. De
15 missie volgens het ministerie van Onderwijs: "Het voorbereiden van leerlingen op hun rol als autonome, participerende en verantwoordelijke leden van de maatschappij."

20 (...) Een *Transition Year* (TY) is niet verplicht, maar ongeveer 80 procent van de leerlingen gaat ervoor en krijgt dat jaar een alternatief
25 lespakket. Als basisvakken volgen ze alleen nog Engels, Iers en wiskunde. Verder vullen ze het jaar met een mengeling van korte cursussen, loopbaanoriëntatie, vrijwilligerswerk
30 en stages. De leerlingen die hier niet voor kiezen, gaan (...) direct door naar het vijfde jaar. (...) De kosten voor een tussenjaar variëren, maar de extra activiteiten
35 kosten ouders zomaar enkele honderden euro's per jaar. Geld dat lang niet alle Ieren hebben. En het lukt scholen niet altijd om hierin bij te

sturen, blijkt uit onderzoek. Op
40 middelbare scholen met meer kinderen uit achtergestelde gezinnen kiezen leerlingen er sneller voor om direct door te gaan naar het vijfde leerjaar, omdat ze weten dat voor
45 hen zo'n tussenjaar niet reëel is – want niet te betalen voor hun ouders. Tijdens het tussenjaar kunnen leerlingen een dag per week, of in blokken van een paar weken, stages
50 of vrijwilligerswerk doen. Die ervaring wordt als een van de belangrijkste onderdelen van het jaar gezien. Maar ook hierbij is ongelijkheid een probleem – in steden als Dublin en
55 Cork hebben ouders bijvoorbeeld vaker een netwerk waarmee ze hun kinderen kunnen helpen om een interessante werkervaringsplek te vinden.
60 "Waarom mogen sommige kinderen werkervaring opdoen bij bedrijven als Accenture en Google, terwijl minder bevoorrechte kinderen genoeg moeten nemen met een baan bij de
65 plaatselijke supermarkt?", vroeg psycholoog Katriona O'Sullivan zich in de Ierse krant *The Independent* af. Ze interviewde kinderen van een
70 school die subsidie krijgt vanwege de sociaal-economische achterstanden van hun leerlingen: "Ik vroeg wat ze als werkervaring hadden gedaan en ze hadden het hele jaar de vloeren van hun school gedweild – dat is niet
75 oké." (...)

bron: NRC, 2024

Opgave 4 Wonen in Hellendoorn

tekst 4

In dit dorp wonen gelukkige mensen

Twee jaar geleden vluchtte Fuat Altenbas (47) uit de Turkse megastad Istanbul (...). Hij woont nu in het Overijsselse Hellendoorn (...) met
5 zijn echtgenote en hun vier kinderen. Al gewend? “We hebben nog veel te verwerken en te leren”, zegt Altenbas (...). “Gelukkig hebben we burens die ons helpen. Iemand die ons opving,
10 vertelde dat je hier, als nieuwe bewoners, snel de burens bij je thuis uitnodigt. Ze kwamen allemaal, met een cadeautje. Een buurman helpt me met de tuin; ik wist niks van
15 tuinieren. Een buurvrouw gaat eenmaal in de week wandelen met mijn vrouw. We voelen ons hier veilig en welkom. We komen weer tot rust.” (...)

20 Yke Kloosterman (17) werkt enkele dagen in de week in het Weidehuus, de landwinkel van haar ouders, waar streekproducten (zuivel, vlees, groenten, koek, enz.) te koop zijn.
25 (...) Midden in de zaak staat een tafel. “Soms is dit net een praathuis”, zegt Kloosterman. “De mensen wisselen graag de laatste nieuwtjes met elkaar uit. Overal kom je je
30 vrienden en bekenden tegen. Je hebt altijd wel iets te bespreken met elkaar.” (...)

In een zijstraat van de Dorpsstraat woont Koert Webbink (38) (...). Hij
35 maakt podcasts onder de titel *Het DNA van Hellendoorn*. Prominente

dorpsgenoten laat hij vertellen hoe en waarom zij verknocht zijn geraakt aan ‘Heldern’ (...). In de kern gaan
40 alle verhalen over eeuwenoud, immaterieel erfgoed: ‘noaberschap’ (nabuurschap). (...) Webbink omschrijft het als: “Je loopt even binnen bij elkaar, je komt elkaar
45 tegen in het dorp, bij de sportclub, bij de muziekvereniging, op feesten. En als ik jou vraag mij te helpen, dan doe je dat gewoon.”

Jorrit Eijbersen (48) is nu ruim
50 anderhalf jaar burgemeester van de gemeente Hellendoorn (...). “Je leeft hier met een glimlach op je gezicht. Dat is écht zo: iedereen groet elkaar op straat. In het westen van het land,
55 waar ik vandaan kom, maak je dat toch minder vaak mee.”

Staan de dorpingen ook open voor buitenstaanders? “Als je gewoon meedoet, rol je er vanzelf in”, zegt de
60 burgemeester. “Wel heeft het wat tijd nodig om te leren wat mensen precies bedoelen als ze iets vertellen. Wanneer iemand zegt: ‘Ik ga zaterdag een nieuw schuurtje in
65 mijn tuin zetten’, dan kun je maar beter niet reageren met: ‘Fijn dat je waarschuwt dat je herrie met machines gaat maken’. Dan ben je
70 komen kijken en zo nodig even mee te helpen.”

bron: NRC, 2023